

4. Mag'jon Jumaboy. Turkiston // "Yosh Turkiston" jurnali. 1929-yil dekabr, № 1. – B. 29-32.
5. Elbek. Tilak yo'lida // "Yosh Turkiston" jurnali. 1931-yil iyun, № 19. – B. 30-31.
6. Sayyid Ali. To'lqun // "Yosh Turkiston" jurnali. 1931-yil yanvar, № 14. – B. 30.
7. Iltar (Abdulahob O'qtoy) "Yosh Turkiston" jurnali. 1930-yil aprel-may, № 5-6. – B. 42.
8. Abdulvahob O'qtoy Ona faryodi // "Yosh Turkiston" jurnali. 1931-yil yanvar, № 14. – B. 29.
9. Do'qtur Iltar (Abdulahob O'qtoy). Yigitlar // "Yosh Turkiston". 1933-yil fevral. – №. 39. – B. 35-36.
- 10) Mustafo Cho'qay. Munavvarqori // "Yosh Turkiston". 1934-yil yanvar. – №. 50. – B. 2-3.
- 11) Abu Nasr Hoji. Millat shahidi Munavvarqori ruhina // "Yosh Turkiston". 1934-yil iyul. – №. 55. – B.

SADRIDDIN AYNIYNING "SUDXO'RNING O'LIMI" ASARIDA MA'NAVIY TANAZZUL VA UNING LINGVISTIK TAHLILI

Mardanova Mohira Davron qizi,

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, o'qituvchi

+998912385857

mardanovamohira02@gmail.com

Annotatsiya

Sadriddin Ayniyning "Sudxo'ring o'limi" asarida ma'naviy tanazzulning lingvistik ifodasi, stilistik vositalar yordamida tasvirlanadi. Asarda, odamlarning axloqiy qadriyatlarining buzilishi, ichki kechinmalari va ijtimoiy tizimdagi notinchliklar til orqali yoritilgan. Stilistik vositalar — masalan, repetitsiya, metafora, antiteza, ironik ifodalar va boshqalar — asar muallifiga qahramonlarning ichki holati, muhit bilan aloqalari va ma'naviy izdan chiqishlarini o'quvchiga etkazishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Sadriddin Ayniy, ma'naviy tanazzul, stilistik vositalar, repetitsiya, metafora, ironik ifodalar, ijtimoiy tanazzul, axloqiy qadriyatlar, lingvistik tahlil.

Аннотация

В произведении Садриддина Айни «Смерть ростовщика» с помощью стилистических средств изображено языковое выражение духовного упадка. В произведении подчеркивается нарушение моральных ценностей людей, их внутреннего опыта и потрясения в социальной системе посредством языка. Стилистические приемы, такие как повтор, метафора, антитеза, иронические выражения и другие, играют важную роль, помогая автору донести до

читателя внутреннее состояние персонажей, их отношения с окружающей средой и духовные путешествия.

Ключевые слова: Садриддин Айний, духовный упадок, стилистические средства, повтор, метафора, иронические выражения, социальный упадок, моральные ценности, лингвистический анализ.

Abstract

In Sadriddin Aini's work "The Death of the Usurer", the linguistic expression of spiritual decline is depicted using stylistic means. In the work, the violation of people's moral values, internal experiences, and unrest in the social system are illuminated through language. Stylistic means — for example, repetition, metaphor, antithesis, ironic expressions, etc. — play an important role in the author of the work in conveying to the reader the inner state of the characters, their relationships with the environment, and their spiritual departures.

Keywords: Sadriddin Aini, spiritual decline, stylistic means, repetition, metaphor, ironic expressions, social decline, moral values, linguistic analysis.

“Sudxo‘rning o‘limi” asarida ma'naviy tanazzulning lingvistik ifodasi, stilistik vositalar yordamida tasvirlanadi. Bu asarda ma'naviy va axloqiy qadriyatlarning inqirozi, insonning o‘z-o‘zini yo‘qotishi va ijtimoiy tizimdagi notinchliklar til orqali aks ettirilgan. Stilistik vositalar yordamida asar muallifi o‘quvchiga qahramonlarning ichki kechinmalari, ularning muhit bilan aloqalari va ma'naviy izdan chiqishlarini etkazadi. Sadriddin Ayniyning “Sudxo‘rning o‘limi” asaridagi ma'naviy tanazzul atamasi haqida qisqacha ma'lumot bersak

Ma'naviy tanazzul — bu kishilarning axloqiy qadriyatlarining buzilishi, ichki kechinmalari, ijtimoiy hayotga bo‘lgan befarqligi va o‘z-o‘zini yo‘qotish jarayonidir. Asarda til, ayniqsa stilistik vositalar yordamida bu jarayonlar chuqur va ta'sirchan tarzda aks ettirilgan. Ushbu maqola asar tilida qo‘llanilgan stilistik vositalarning ma'naviy tanazzulni ifodalashdagi o‘rni va funksiyalarini tahlil qilishni maqsad qilgan. Ushbu asarda fragmentlari tanlab olindi va ularning lingvistik xususiyatlari, ya'ni tilning ichki va tashqi qatlamlari, stilistik vositalar orqali qanday ma'nolarni etkazayotganligi o‘rganildi. Shuningdek, asardagi so‘z va iboralarning ma'naviy tanazzul bilan bog‘liq kontekstdagi ishlatilishiga alohida e'tibor qaratildi.

1. Tasvirlash usullari va metaforalar: Tasvirlar matnda Qori Ishkambaning jismoniy holatini ta'riflashda keng ishlatilgan. Uning gavdasi "yum-yumaloq" va "yo‘g‘on" qilib tasvirlanadi, bu orqali uning semizligi va yuksak ma'naviy holati bilan birga fiziologik holatini ta'kidlaydi. "Qorni katta", "g‘oyat katta edi" kabi iboralar orqali esa, bu odamning jismoniy xususiyatlari o‘zining

oxirgi holatini tasvirlashda asosiy markazga aylanishi ko'rsatilgan. Matnning boshida **tasvirlash** usulidan keng foydalanilgan. Qori Ishkamba "boyini cho'zib, boshini ko'tarib, ko'zini sartaroshning yuziga tikib" deb tavsiflanadi[1.8]. Bu tasvir orqali uning nafaqat jismoniy holati, balki xarakteri, boshqalar bilan munosabati ham ko'rsatilgan. Shuningdek, **metaforadan** ("boshining tepasi sochsiz, terisi burma-burma bo'lib, qotib qolgan") foydalanish orqali uning jismoniy holatini va, ehtimol, uning ichki va ma'naviy holatini ta'kidlashga harakat qilinadi. Sochning to'liq yo'qolishi, uning «buzilgan kayfiyati» (yuzida ifodalanmagan kayfiyat), shuningdek, terisi «qotib qolgan» va «burma-burma» bo'lishi, qahramonning ichki qiyofasi, hayotdagi o'rnini aks ettiradi. **Metaforalar** orqali semizlik holatining haqiqiy ma'nosi yana ham ravshanlashadi. "O'zgacha yo'g'on va semiz" deyish orqali uning boshqa odamlarning jismoniy holatlaridan farqi aks ettiriladi. Boshqa tomondan, **"g'oyat katta qorin"** orqali faqat jismoniy holat emas, balki uning ijtimoiy tizimdagi o'rnini, ya'ni boshqalarga nisbatan o'zini yuqori tutish hissi ham o'quvchiga etkaziladi.

2.Repetitsiya :Asarda **repetitsiyaning** (takrorlanish) o'rnini katta. "Sallangiz shunday katta va og'irki" kabi takrorlanishlar yordamida Qori Ishkambaning jismoniy qiyofasi ta'kidlanadi. Bu takrorlanish uning jismoniy holatini yanada aniqroq, sezilarliroq qilishga yordam beradi. Shuningdek, bu ibora Qori Ishkambaning o'ziga bo'lgan e'tiborini va o'ziga xos xususiyatlariga bo'lgan orzu-havasini ham aks ettiradi.Asarda **repetitsiya** usulidan ham foydalanilgan. "Siz bir marta ustara urasiz" va "Men har haftada bir marta soch oldiray" kabi iboralar Qori Ishkambaning o'ziga xos xulq-atvorini ko'rsatadi. Bu takrorlanish uning o'zgacha munosabatlarini, qiziqishlarini va o'ziga bo'lgan e'tiborini, hatto boshqalarga nisbatan ma'naviy farqini ko'rsatishga yordam beradi.

3.Ironiya va sarkazm (masxara) vositalari ham matnda aniq kuzatiladi. "Sizning sallangiz tuproqqa tushsa hech bir zararlanmas edi", deya sartarosh tomonidan aytilgan nutqi orqali mohirina tasvirlangan.Ironiya Qori Ishkambaning sallasi holatidagi murakkablikni va uning ehtiyotkorlik bilan ko'rsatilgan holatini o'zgacha yoritadi. Bu ibora, bir tomondan, odamning ko'rinishi qanchalik yomon bo'lmasin, undan farqli ravishda ko'rsatilgan ma'naviy ishorani ko'rsatadi. Shuningdek, **"tuproqdan ham farqsizroq holga kelgan"** degan ibora orqali uning o'zgacha ijtimoiy holati bilan bog'liq bo'lgan farqni ko'rsatadi.[1.9]

Ironiya va sarkazm asarda aniq ko'rinadi. Qori Ishkamba sartaroshga shunday deb aytadi: "Agar men soch oldirish haqini boshqalardan ko'ra kamroq bersam, bu to'g'rida shikoyat qilishga haqingiz yo'q". Bu so'zlar Qori Ishkambaning ma'naviy holati va ayniqsa, uning iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan qanday muvozanatga keltirilganligini ifodalaydi. U, bir tomondan, o'zining

to'lovini belgilashda xuddi oddiy odam kabi bo'lishni, lekin boshqa tomondan, o'ziga yuqori mavqe berishni talab qilmoqda. Bundan tashqari, uning **"Boyluk, qashshoqlik Xudodan"** degan gaplari ham ironiya bilan boyitilgan. Bu ibora Qori Ishkambaning materialistik dunyoqarashi va tashqi dunyo bilan aloqasi haqida darak beradi, shu bilan birga, uning turmush tarzini va iqtisodiy holatini masxara qilishni maqsad qilgan.

4. Taqqoslash: Asarda **taqqoslash** usullari va belgilari ham mavjud. "Qori Ishkambaning sallasi pechlariga qozon sochiq qistirib o'ragandek" - bu taqqoslash orqali uning sallasidagi holat (qora dog'lar)ni o'rganish mumkin. Ushbu tasvir orqali nafaqat jismoniy holatning salbiy ta'siri, balki ijtimoiy tengsizlik va mavjud tizimga muvofiq bo'lmagan holatni ta'kidlash niyati ham bor. Bu taqqoslash nafaqat jismoniy holatni, balki ijtimoiy mavqeyi va odamlar o'rtasidagi farqni ham o'quvchiga his ettirishga yordam beradi.

Asarda **taqqoslash** va **kontrast** (antiteza) usullari aniq ishlatilgan. Masalan, "Sartarosh Qori Ishkambaning buzilgan kayfini tarqatish uchun bolsa kerak uzr ohangi bilan" - sartaroshning bu so'zi orqali, bir tomondan, uning xushmuomalaligi va ehtiyotkorligi ko'rsatilgan, boshqa tomondan esa Qori Ishkambaning kayfiyati va o'ziga xos holati ziddiyatda aks etadi. Bu kontrast orqali o'quvchiga Qori Ishkambaning ijtimoiy mavqeyini va uning ichki dunyosidagi ziddiyatlarni ko'rsatishga erishilgan. Shuningdek, **"Agar men soch oldirish haqini boshqalardan ko'ra kamroq bersam"** degan ibora orqali uning o'zini boshqalar bilan solishtirishda o'zini yuqori tutishini tasvirlash mumkin. Qori Ishkambaning semizligi, og'irligi va noqulay holati bilan birga, "yuzining yaltirab, qizarib turishi" uning salomatligi, kasalligi haqida boshqa bir holatni aks ettiradi. Shu tarzda, semizlikning noxush ko'rinishi bilan birga, uning jismoniy ko'rinishi yaxshi va salomatligi barqaror ekanligini ta'kidlashning o'zi ham ziddiyat yaratadi.

"Sallarangiz tuproqqa tushsa hech bir zararlanmas edi", sartaroshning aytgan so'zlarida ham ziddiyatni sezish mumkin. Sallarada qora dog'lar mavjud bo'lsa-da, uning yomon holati o'zgacha ko'rsatiladi va shu bilan birga, Qori Ishkambaning ma'naviy holatining ham boshqacha ekani ko'rsatilgan.

5. So'zlarni boshqarish va stilistik xususiyatlar. Asarda **so'zlarni boshqarish** ham katta ahamiyatga ega. Qahramonlarning tilida ishlatilgan so'zlar va iboralarda, ayniqsa "Sallangiz shunday katta va og'irki" kabi ifodalar orqali, jismoniy holatni tasvirlashda ehtiyotkorlik va noziklik ko'rsatiladi. Bu usul bilan muallif o'quvchiga nafaqat ko'rinishning, balki ichki ruhiyatning ham qanday ta'sirda ekanligini etkazadi.[6.10]

6. So'z o'yinlari va tinglovchi effekti matnda katta ahamiyatga ega. Masalan, "Janoza uchrasa soat o'n ikkilarda xonaqoh sahnasida uchraydi" kabi

ibora orqali Qori Ishkambaning qanday qilib o'zining hayotini boshqarishga va oddiy ijtimoiy faoliyatlarini o'zgacha tarzda ifodalashga harakat qilayotganini ko'rsatiladi. Bu holatda, Qori Ishkamba jismoniy va ma'naviy holatini bir-biriga yaqinlashtiradi, uni to'g'ri yoki noto'g'ri deb ajratish qiyin bo'ladi.

7. Semantik tafsillar: Asarda **semantik tafsillar** (so'zlarning ma'nosi va ulardan foydalanish) orqali Qori Ishkambaning jismoniy holati va ma'naviy holatiga qo'shimcha ma'nolar berilgan. "Qorni katta" va "yaltirab turishi" kabi iboralar nafaqat uning jismoniy holatini, balki uning ijtimoiy pozitsiyasini, obro'sini va boshqa insonlar bilan munosabatini ham o'quvchiga etkazadi.

Dialoglarning kuchli ta'siri bor, ayniqsa Qori Ishkambaning o'zini boshqalarga nisbatan qanday tutishi ko'rsatiladi. Uning sartarosh bilan suhbatida, shuningdek, soch oldirish haqidagi munosabati o'ziga xos. Bu suhbat orqali nafaqat jismoniy holati, balki uning ijtimoiy pozitsiyasi, ma'naviy holati ham yoritiladi. Uning harakatlari, atrofidagi odamlarga bo'lgan munosabati, unga nisbatan ikkilanishli kayfiyatni yaratadi, bu esa uning ijtimoiy tanazzulini va ichki muvozanatsizligini ko'rsatadi. Qori Ishkambaning murakkab obrazini shakllantiradi. "Agar bu odam bir necha zarxarid hujraning egasi bo'lsa, nega o'zining tirikchiligini... yirtishi ustiga qo'ygan?" degan savolni o'zingizga berish orqali, uning kimligi va haqiqiy ahvoli haqida noaniqlik paydo bo'ladi. Bu so'zlar orqali uning aslida kimligi va ichki dunyosi haqida turli xulosalar chiqarish mumkin.

Sadriddin Ayniyniing "Qori Ishkamba" asaridagi stilistik vositalar — metaforalar, ironiyalar, kontrastlar, repetitsiya va so'z o'yinlari orqali Qori Ishkambaning jismoniy va ma'naviy holatini, ijtimoiy mavqeyini va ruhiyatini aks ettiradi. Uning xarakteri va atrofidagi odamlar bilan munosabati orqali o'quvchiga qanday qilib ijtimoiy va ma'naviy tanazzul holatidagi shaxsni ko'rsatish mumkinligi aniq ifodalangan. Bu asar nafaqat odamning tashqi qiyofasini, balki uning ichki holatini, ruhiyatini va ijtimoiy mavqeyini ham yoritadi. Sadriddin Ayniyniing "Qori Ishkamba" obrazi orqali qanday tarzda ijtimoiy, axloqiy va jismoniy holatlar tasvirlanganini ko'rdik. Stilistik vositalar, masalan, takrorlanish, metafora, taqqoslash, ironik ifodalar, antiteza va so'zlarni boshqarish orqali asarda Qori Ishkambaning ijtimoiy mavqeini, uning ma'naviy tanazzulini va umumiy holatini ta'riflashda muhim rol o'ynaydi. Bu vositalar orqali asar nafaqat jismoniy tasvirlarni, balki insonning ruhiy va axloqiy holatini ham o'quvchiga etkazadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ayniyniing, S. (2020). *Sudxo'ring o'limi*. Toshkent: Ma'naviyat.

2. Davronovna, M.M. va Muhammadiyeva, D.S. (2024, aprel). *The study of euphemisms in linguistics*. In *International Conference on Linguistics, Literature And Translation (London)* (Jild 2, 22–25-betlar).
3. Karimov, S. (2015). *O'zbek adabiyoti va tilshunoslik*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
4. Mardanova, M. (2021). *Semantic characteristics of English jargonisms*. *Journal of Foreign Languages and Linguistics*, 2(3).
5. Mardanova, M.D. va Davlatova, Sh.M. (2024, 25-aprel). *The problem of stylistic classification of vocabulary*. *Modern Science and Education: Achievements and Development Prospects*, (2), 10–13.
6. Mirzaahmedov, J. (2018). *Stilistik vositalar va ularning adabiyotda qo'llanilishi*. Toshkent: O'zbekiston matbuoti.
7. Muhammadiyeva, D.S. (2025). *Similarities and differences between terms related to the judicial process in Harper Lee and Uzbek literature*. *Hamkor Konferency*, 1(14), 1185–1189.
8. Sobirjonovna, S.M. va Murodullayeva, Q.M. (2023). *The theory of foreign language teaching and its purpose*. *Journal of Universal Science Research*, 1(4), 150–158.
9. Xudoyberdiyev, A. (2020). *Adabiyotshunoslikka kirish*. Toshkent: Akademnashr.

RAY BRADBURY'NING FARENGEYT 451 ASARIDA JAMIYATDAGI IJTIMOIIY JIMJITLIKNING TASVIRLANISHI

Xalilova Shoxista Muhammadi qizi,

Navoiy innovatsiya universiteti Surxondaryo kampusi, o'qituvchi

+998900471828

shohistakhalilova95@gmail.uz

Annotatsiya

Ushbu maqola Ray Bradbury'nin Farengeyt 451 asarida jamiyatdagi ijtimoiy jimjitlik, haqiqiy muloqotning yo'qolishi va insonlarning o'zaro aloqalari qanday pasayganini o'rganadi. Kitobda jamiyatning yuzaki axborot va texnologiyalarga qaramligi, o'z fikrlarini erkin ifodalashdan mahrum bo'lgan shaxslarning pasivlashtirilgan holati aks ettirilgan. Mildredning parlor devorlari bilan bog'lanishi, Beatty ning konformizmni ta'kidlashdagi roli va Clarisse ning jamiyatdagi bo'shliqni aniqlashga bo'lgan intilishi kabi elementlar orqali, asar ijtimoiy jimjitlik va odamlar o'rtasidagi haqiqiy muloqotning yo'qolishi masalalarini o'rtaga qo'yadi. Kitobda aks etgan texnologik boshqaruv va uning